

додатна објашњења, што је допринело да се текст лакше чита и разуме, да се боље објасне поједине личности и догађаји, као и да се омогући праћење хронологије догађаја и разумевање појединих коришћених термина, чиме је обogaћен изворни текст.

Као и код свих недовршених мемоара, остаје жал за ненаписаним редовима, неиспричаним причама и непосредним догађајима који су остали у ходницима лавиринта прошлости, а тичу се последње деценије живота у Краљевини Југославији, тешким данима Другог светског рата и последњих година живота аутора у комунистичкој Југославији. Ови мемоари скидају копрену заборава са лика и дела Михајла Кијаметовића и сврставају га у друштво Николе Поповића,

Јанићија Поповића, Стојана Зафировића, Петра Костића и осталих истакнутих Срба косовско-метохијског подручја, који су управо својим сачуваним сећањима на национални, просветни и културни рад постали најавутенијни сведоци борбе српског народа за национално ослобођење и уједињење XIX и почетка XX века.

Мср Лука Јовановић, асистент
Универзитет у Приштини са
привременим седиштем
у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за историју
Косовска Митровица, Србија
luka.jovanovic@pr.ac.rs

UDC 341.322.5-058.65(=163.41)(049.32)(497.113)“1941/1944”(049.32)

Примљен / Received: 11. 12. 2025.

Прихваћен / Accepted: 25. 12. 2025.

Из смрти у бесмртности. Појром у Бачкој 1941–1944. године
(Прир. презвитер др Милан Бандобрански, Беседа – Информативна
служба Епархије бачке, Нови Сад 2023, 239 стр.)

Са благословом митрополита бачког Господина др Иринеја Буловића, светлост дана је угледала књига под насловом *Из смрти у бесмртности. Појром у Бачкој 1941–1944.*

Године. Ова књига настала је на основу серијала Радио-беседе православне Епархије бачке под називом „Погром у Бачкој 1942. године”, чија је идеја била да шири јавности предочи непобитне историјске чињенице о страдању нашег народа, које се одиграло у Бачкој, у јануару 1942. године. Аутори текстова су личности различитих професионалних профила, а захваљујући њима су из различитих угла сагледане чињенице о погрому који је трајао на простору Епархије бачке од 1941. до 1944. године.

Приређивање овог својеврсног зборника текстова мотивисано је канонизацијом Светог Иринеја, епископа бачког, исповедника вере, и светих мученика бачких, који су били савременици тих трагичних догађаја 1942. и који су на свом личном примеру осетили последице великог страдања српског народа. Свечани чин њихове канонизације извршен је на Светој архијерејској литургији, коју је 2. октобра 2022. у порти Саборног храма у Новом Саду служила Његова светост патријарх српски г. Порфирије. Свечана канонизација извршена је у години у којој је обележен велики јубилеј – осамдесетогодишњица погрома у Бачкој. Књига је приређена са циљем

да пружи допринос неговању културе сећања и да будућим нараштајима пренесе многобројна потресна сведочанства о погрому у Бачкој од 1941. до 1944. године.

Књига доноси двадесет и шест текстова. Прва два текста, „Срби у Угарској и међуратни период у Српској Војводини” и „Срби у Угарској и колонизација у Српској Војводини у међуратном периоду са освртом на погром у Бачкој” скицирају положај српског народа на територији Бачке. Они се, почев од XIX века, баве историјским приликама које су претходиле погрому на територији јужне Бачке и осликавају историјски контекст у којем је живео српски народ уочи самог страдања. Богати информацијама и историјским чињеницама, они представљају својеврсну историјску увертиру у текстове који следе.

Централну садржину књиге чини деветнаест текстова који говоре о погрому у јужној Бачкој. Сваки текст посвећен је конкретном месту, а обухваћена су готово сва места у којима је било страдања. У питању су: Сириг, Чуруг, Тител, Гардиновци, Жабаљ, Госпођинци, Мошорин, Шајкаш, Вилово, Лок, Ђурђево, Темерин, Србобран, Бечеј, Стари Сивац и Нови Сад. Ови текстови представљају или научноистраживачке осврте на тему погрома базиране на релевантним чињеницама и доступним званичним информацијама, или су пак у питању присећања и приповедања личног или породичног искуства и наслеђа у којима се несебично обзнајују болне успомене.

Иако је однос мађарског окупатора према местима у Шајкашком округу био различит од места до места, о чему најбоље говори неразјашњен изостанак страдања у Каћу, Ковиљу и Надаљу, реч је о једној унапред осмишљеној и припремљеној акцији која је потом у мањој или већој мери доследно примењивана и спроведена на просторима јужне Бачке. У том контексту, у свим страдалним местима јужне Бачке могуће је препознати четири елемента ове акције: окупацију, депортацију (оних који су се на те просторе доселили после 1. новембра 1918. године и који су као такви били симбол нове југословенске државе), интернацију српског становништва и рацију (стр. 203). Овај идентичан приступ мађарског окупатора према српском живљу забележен је у готово свим местима. С тим предзнањем јасно је да страдање српског народа није био непланирани инцидент тадашње Мађарске већ је посредни била дубоко

организована и плански спроведена војно-полицијска акција. Она је организована вероватно још у Будимпешти и о њој су мађарска влада и адмирал Миклош Хорти добијали дневне извештаје (стр. 162). Унапред је састављен списак „неподобних” које је потребно ликвидирати, а на списковима су се нашли богатији и угледнији људи, интелектуалци, адвокати, лекари, учитељи, свештеници, занатлије, трговци, односно сви који су имали већи углед у друштву и који су као такви били предводници своје заједнице (стр. 123). У питању је била тежња окупаторске власти да промени демографску и етничку структуру на простору Бачке (уп. стр. 129).

Званичан и општеприхваћен назив за ову страховиту акцију коју су извели мађарски окупатори до данас је остао познат под именом „Рација”. Међутим, читајући текстове који су пред читаоцима могуће је уверити се да рација заправо није постојала. Теоријски гледано, рација представља полицијску акцију, претресање или хапшење једног броја људи како би било спречено неко кривично дело или била утврђена нечија одговорност (стр. 224). Међутим, практично гледано, та војно-полицијска акција била је усмерена ка етничком чишћењу српског народа на територији јужне Бачке. Стога се сви истраживачи слажу да ту није била реч о пукој рацији, како је то општеприхваћено снисходљиво гледање на ове догађаје, настало и обликовано у периоду комунизма, већ озбиљан погром над српским народом. С друге стране, погром у Бачкој не треба временски ограничавати на јануар 1942. године зато што је спроведен током читавог периода Другог светског рата, од саме окупације и уласка мађарске војске на територију јужне Бачке 1941. све до ослобођења 1944. године. Због тога не чуди што је такозвана рација још код Звонимира Голубовића окарактерисана као геноцид будући да су политику усмерену против српског становништва пратили убиства, пљачке, различити облици терора, протеривања, формирање тринаест логора у Бачкој, забрана листова на српском, словачком и русинском језику, губитак посла многих радника словенске народности, агресивна медијска кампања против Срба (стр. 225), чему је вероватно могуће додати још много тога. Овај масовни погром десетковао је становништво, а број жртава није могуће ни претпоставити. Разлог томе није само у разилажењу података о броју жртава од извора до извора већ пре свега у томе

што многе жртве никада нису ни биле пријављене и евидентирани будући да су мађарски окупатори поједине породице истребили са лица земље, а њихов нестанак и њихову жртву није имао ко ни да пријави. С тим у вези пред нама је књига о правом и истинском погрому у Бачкој, о чему сведочи и с правом формулисан наслов овог зборника радова.

Последњих пет текстова могуће је поделити у две целине. Прву целину чине текстови „Страдање Јевреја у погрому у Бачкој и Страдање свештеника Српске православне цркве у погрому у Бачкој и Свети Иринеј (Ћирић) као епископ бачки током погрома у Бачкој”, док другу целину књиге чине текстови „Улога Цркве у неговању културе сећања на погром у Бачкој и култура сећања на страдања српског народа у Бачкој”. У текстовима прве целине продубљује се тема страдања и расветљавају се различити аспекти погрома у Бачкој, док се у текстовима друге целине инсистира на неговању културе сећања у нашем народу.

Мало је познато да су током погрома манастири Ковиљ и Бођани опљачкани, а да су православне црквене општине широм Бачке биле приморане да плате боравак мађарске војске у својим местима. Међутим, овај економски ударац који је задат Православној цркви био је невелик у поређењу са другим, далеко већим. Тај ударац био је терор над православним свештенством. Окупаторска власт сматрала је да су свештеници били предводници народног бунта и да су, као такви, били велика опасност по окупациону власт. Нехумано и мучки, окупатори су за кратко време на малом подручју јужне Бачке усмртили шеснаесторицу свештеника, многе од њих на најбруталнији начин, истоветан оном ранохришћанском. Међутим, њихове недужне жртве нису остале заборављене и узалудне будући да их је Бог у нашем народу прославио као свештеномученике и прибројао светима својим.

Један од текстова посвећен је лику и делу Светог Иринеја (Ћирића), епископа бачког, који је током тих тешких ратних година

био на трону епископа бачких. Текст доноси основне податке из његове биографије. Његова храбра и одважна јеванђеоска дела која је чинио у тим тешким, ратним годинама, његово залагање и труд да на сваки могући начин помогне свом народу и да га растерећи тешког бремена које је морао да носи, не остављају равнодушним ни оне најтврђег срца. Током читавог периода страдања Свети Иринеј био је неуморни делатник и прегалац на њиви господњој и храбро је и непоколебљиво својим животом и делима сведочио и исповедао Христа. Због тога је и прибројан лику светих као исповедник вере, а његов свештени празник наша Света црква прославља 6. априла.

На самом крају, последња два текста представљају својеврсну рекапитулацију до тада реченог и поентирају смисао постојања књиге. Њихова примарна идеја је да укажу читаоцу на то да – иако је пред нама књига која говори о веома тешким и потресним темама – њеним страницама није циљ да сеју семе мржње и клицу освете. Они управо дистанцирају читаоце од ових осећања и негативног приступа овој веома тешкој и потресној теми страдања. Ту су да истицањем пуке истине, и то без преувеличавања, укажу на важност културе сећања којом би српски народ требало да чува, води бригу и стара се о себи и свом бићу – свом идентитету. Управо из тог разлога у овим текстовима може се пронаћи позив на чињење хришћанских идеала, позив на праштање и љубав (стр. 221). Ако се ове теме посматрају из перспективе праштања и љубави, никада неће бити места гневу, мржњи и потреби за осветом.

Књига пред читаоцима овековечила је један страشان и тежак период и изнела истину на светлост дана. Овај зборник радова, ипак, и много је више од пуког историјског приручника. Она је позив на чување свог идентитета памћењем своје прошлости.

Мсп Ђорђе Гојућ
дипломирани теолог
ОШ „Жарко Зрењанин”, Нови Сад